

EL GÈNERE DE LA POLIS

Montserrat Duch Plana

«... Una des les tasques de l'ofici d'historiador(a) és la d'ajudar-nos a fer front a les veritats incòmodes.»

CARLO GINZBURG, *L'Avenç*, núm. 375, p. 21 (2011)

La concepció de nació de Benedict Anderson explora les arrels culturals del nacionalisme, com una companyonia profunda i horitzontal constituïda per lligams tan forts com per a arribar a impulsar a morir i a matar en nom «d'una comunitat política imaginada com a inherentment limitada i sobirana».¹

La historiografia² ha mostrat el caràcter masculí de la fraternitat que construeix nació. Una companyonia que es construeix a l'entorn del símbol de la mare idealitzada i el rebuig a l'homosexualitat que garanteix, així, el caràcter fraternal de les relacions i el sentiment de pertinença. Més enllà de les plurals interpretacions del nacionalisme, com a vehicle d'interessos polítics i econòmics com d'ideologies, hi ha un aspecte central en la subjectivitat humana que és la necessitat de pertinença comunitària. El concepte de nació és complex, amb significats contraposats que coexisteixen i canvien històricament, tot i que

1 ANDERSON, Benedict; *Comunitats imaginades*. Catarroja-València: Afers, 2005, p. 24-26.

2 UGALDE, Mercedes; «Notas para una historiografía sobre nación y diferencia sexual» a *Arenal. Revista de Historia de las Mujeres*, núm.3/2 (1996), pp. 217-256. Monogràfic publicat a *Història Contemporànea*, 21 (2000) que inclou articles d'interès per al tema que ens ocupa com ara el de Mary Nash; «Género, identidad urbana y participación ciudadana: en torno al Once de septiembre», pp. 315-332, o el de Diana Marre; «Género y etnicidad. Relatos fundacionales y omisiones en la construcción de la nación argentina», pp. 333-362.

tant els moviments nacionalistes com els seus crítics tendeixen a una essencialització reduccionista³.

La identitat nacional es forjaria, segons aquesta interpretació, sobre la alienació de les dones en la seva funció maternal i la prohibició de les relacions sexuals no reproductives. El paper del gènere i de la sexualitat és central en la construcció de les nacions, com podem observar molt esquemàticament en societats ben diverses. Tot i amb tot, els estudis sobre el gènere de les nacions suporten un endarreriment en la recerca feminista, tributària del marxisme fins a la incorporació de les categories interpretatives de la història cultural⁴; diferents anàlisis han fet palès el paper central del gènere en les ideologies de les «comunitats imaginades» on les dones apareixen com a símbol de la nació mentre els homes figuren com a agents creadors. Símbols fossilitzats versus protagonismes dinàmics. Velles categories del pensament androcèntric.

Merche Ugalde fa notar, així mateix, com el nacionalisme tendeix a acaparar i subordinar rere els seus objectius qualsevol altra mobilització en la dimensió política com també epistemològica, una mena de paraigües totalitzador com ha tematitzat Radhakrishan⁵ en el cas paradigmàtic de l'Índia que esdevé generalitzable: «la capacitat del nacionalisme per imposar-se com la forma més autèntica de col·lectivitat i el mode normatiu de la política de manera que les aspiracions feministes han d'assumir una expressió nacionalista per ésser ateses políticament⁶, la qual cosa no impideix d'altra banda que restin relegades en un lloc secundari.»

La preservació i vigència de la llengua nacional és central en el discurs de les nacions sense estat, que rivalitzen amb la llengua del poder, si bé les dones-mares transmissores del principal símbol cultural, expressió clau i crucial de la qüestió nacional, són ignorades, mancades de reconeixement en l'espai públic on el moviment nacionalista s'expressa i avança com succeí als inicis del segle XX a Catalunya o Irlanda.⁷

3 ROCA, Francesc; *Teories de Catalunya. Guia de la societat catalana contemporània*. Barcelona: Pòrtic, 2000, p.443-446. CHARLON, Anne; *La condició de la dona en la narrativa femenina catalana (1900-1983)*. Barcelona: Edicions 62, 1990. PALAU, Montserrat; *Maria Aurèlia Capmany. Escriure la vida en femení*. Tarragona: Arola Editors, 2008. FRANCÉS, M. Àngels; *Literatura i feminisme. L'hora violeta de Montserrat Roig*. Tarragona: Arola Editors, 2010.

4 UGALDE, Mercedes; «Notas...», pp. 221-226. CABRERA, Miguel Angel; *Historia, lenguaje y teoría de la sociedad*. Madrid: Cátedra, 2001.

5 RADHAKRISHAN, R.; «Nationalism, Gender and the Narrative of Identity» dins PARKER, Andrew et altri; *Nationalisms and Sexualities*. New York: Routledge, 1992, pp. 77-95.

6 DUCH PLANA, Montserrat; «Tot pensant històricament el sexe de les nacions» dins PALAU, Montserrat i TODA, Agnès; *Un/dependents: dones i projectes nacionals*. València: Edicions Tres i Quatre, 2012, pp. 33-50.

7 LUDDY, Maria; *Women in Ireland 1800-1918*. Cok: Cok University Press, 1995, pp. 297-350. DDAA; *Gendered Nations. Nationalisms and gender order in the long nineteenth century*. Oxford: Berg, 2000.

Podríem diferenciar, seguint Yuval Davis, tres concepcions de nació: 1.- la nació basada en els orígens o la raça; 2.- la nació de base cultural (religió, costums, llengua on les dones hi tenen assignat el rol de *border-guards*, de manteniment dels límits i les fronteres nacionals) i 3.- la ciutadania com a criteri bàsic en la definició de la nació on el criteri de gènere presenta una naturalesa dual, ja que les dones es troben incloses en el conjunt de la ciutadania però, per contra, són objecte d'unes polítiques normatives diferencials com és, per exemple, fins que no avancin criteris d'igualtat i se superin obstacles a l'educació superior o al sufragi que en el cas espanyol no s'assoleixen fins el 1910⁸ i el 1931 respectivament.

El segon concepte de nació en les societats europees mediterrànies, aquell que radica en la dimensió cultural, es construeix sobre la base de la preservació i reproducció dels trets majoritaris de caràcter religiós (catolicisme), dels costums (patriarcals) i la llengua (materna). És en aquest tipus on les dones assoleixen arreu una condició simbòlica que del culte a la maternitat en fa la torna per la discriminació ciutadana. En el cas català els estudis de Duplaá en són un bon exponent, i en general aquella bibliografia que tematitza l'invent de la maternitat⁹ patriòtica. La confusió entre la mare pàtria i la mare social¹⁰ situa les dones en el compromís de vetllar per la tradició que s'encarna en l'idioma amb una separació rígida d'aquelles esferes que la història de les dones ja ha superat entre l'esfera privada-domèstica i l'esfera pública-política.

Nira Yuval-Davis en la seva prolífica obra ha reflexionat sobre les relacions de gènere i la ciutadania i n'ha destacat l'exclusió femenina a partir de les tres dimensions de ciutadania que fa Marshall:¹¹ civil, política i social. L'estat és qui construeix el domini privat i qui sovint hi manté la vigilància. Tot i les diferències territorials, hi ha una característica comuna a la ciutadania de les dones que és el seu caràcter dual, com es pot apreciar en l'ordenament jurídic amb legislació específica o les exclusions dels drets i llibertats fonamentals (sufragi, drets econòmics vinculats al cap de família...).

El poder explícit i legítim per excel·lència és el poder polític. Les dones en això parteixen i es troben condicionades per una normativa inexplícita d'una

8 DUCH, Montserrat; «A empenes i rodolons. Els obstacles sexistes en l'accés a les dones a la universitat espanyola» dins PASTOR, Inma (Ed.); *Cent anys de dones a la universitat*. Tarragona: Publicacions Universitat Rovira i Virgili, 2011, pp. 15-26.

9 DDAA; *Mothers of invention. Women, italian fascism and culture*. London: University of Minnesota Press, 1995. FRANCO RUBIO, Gloria (ed.); *Debates sobre la maternidad desde una perspectiva histórica (siglos XVI-XX)*. Madrid: Icaria, 2010.

10 Vegeu els textos de Gisela Bock, Nadine Lefaucher i Rose Marie Lagrave a THÉBAUD, Françoise; *Historia de las mujeres. El siglo XX*. Madrid: Taurus, 1993, vol. 5, pp. 399-508.

11 MARSHALL, T.H. i BOTTOMORE, T.; *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza, 1998.

extraordinària fortalesa. Tres trets podrien ajudar a definir el que intento explicar: les dones detenten el poder sense la completa investidura. Segon, les dones passen pel poder amb els tres vots clàssics de pobresa, castedat i obediència, i finalment, els hi es permès tenir el poder només amb fidelitat i abnegació. Bordieu ens clarifica l'experiència històrica de les dones amb el concepte de violència simbòlica, «violencia amortiguada, insensible, e invisible para sus propias víctimas, que se ejerce esencialmente a través de los caminos puramente simbólicos de la comunicación y del conocimiento.»¹² Així, la llarga expulsió de les dones dels llocs públics es perpetua a través de «esa especie de agorafobia socialmente impuesta que puede sobrevivir largo tiempo a la abolición de las prohibiciones más visibles y que conduce a las mujeres a excluirse voluntariamente del ágora.»¹³ Així, les poques que hi accedeixen a la Catalunya del segle XX i XXI, conscients o no pateixen allò que Bourdieu sintetitza així: «La división sexual está inscrita, por un lado, en la división de las actividades productivas a las que asociamos la idea de trabajo, y en un sentido más amplio, en la división del trabajo de mantenimiento del capital social y del capital simbólico que atribuye a los hombres el monopolio de todas las actividades oficiales, públicas de *representación*, y en especial de todos los intercambios de honor, intercambios de palabras (en los encuentros cotidianos y sobre todo en la asamblea), intercambios de regalos, intercambios de mujeres, intercambios de desafíos y de muertes (cuyo límite es la guerra).»¹⁴ És aquest l'imaginari en què s'insereix la complexa trajectòria històrica fins al reconeixement de les condicions de possibilitat d'exercici de la ciutadania de les dones.

La noció de ciutadania abasta tres dimensions: és un estatus —conjunt de drets i de deures—, és una identitat —sentiment de pertinença a una comunitat política— i, ciutadania és també una pràctica que s'exerceix mitjançant la participació i la representació polítiques. És aquesta una qüestió —per amputació o plenitud— de les relacions socials entre els gèneres. Els debats sobre els àmbits públic i privat i l'atribució, d'acord amb el discurs de domesticitat, planteja, històricament, la qüestió de la igualtat i la diferència. En el present a l'entorn de la democràcia paritària o la presència igualitària de les dones i dels homes en les institucions, amb la igualtat com a horitzó i la preservació de la diferència sexual com a principi. El futur és obert, les alternatives múltiples.¹⁵

12 BOURDIEU, Pierre; *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama, 2000, p.12.

13 Ibidem, p. 56.

14 Ibidem, p. 64.

15 FRAISSE, Geneviève; *La controversia de los sexos. Identidad, diferencia, igualdad y libertad*. Madrid: Minerva, 2002. Vegeu, tanmateix el Dossier «Políticas feministas» a *Riff Raff*, núm. 27 (2005), pp. 91-200.

La recerca central d'aquest llibre es refereix a l'etapa democràtica que s'obre a Espanya amb la Constitució de 1978 i la recuperació de l'autogovern de Catalunya, on observarem canvis substancials en quantitat de presència representativa vinculada a un canvi social, el gran canvi silenciós del segle passat: la revolució de les dones.

Les relacions socials entre homes i dones es fonamenten en la polarització de les diferències entre unes i altres i en la consideració dels homes com a norma i de les dones com a éssers subordinats. És aquesta una relació de dominació dinàmica. El sistema de gènere s'adapta als canvis en les coordenades socials, econòmiques i culturals de cada època. Si bé la noció de gènere es basa en la diferència sexual d'arrel biològica, la història de les dones ens ensenya com aquesta diferència ha estat construïda socialment i ens mostra les seves implicacions polítiques i socials.

La sociologia ha avançat en l'estudi de les elits professionals. Un seguit de conclusions són d'aplicació a les elits polítiques femenines, la matèria d'aquest llibre. Així, seguint Garcia de León¹⁶ observem processos com ara una selecció social normal, estàndard, típica i pròpia d'una societat de classes, en això igual a la masculina. En segon lloc, una selecció social imposada pel patriarcat, diferencial respecte a les elits masculines, amb l'existència de plusos i costos socials indicadors d'una sobreselecció social en l'origen familiar de les elits femenines, que condiciona el seu curs vital. Tercer, la selecció que implica el fet d'ésser pioneres, treballar en àrees inèdites per a les dones i que pel fet de ser cercles de poder intensifica la selecció. Així doncs, les elits professionals —i polítiques— femenines «pasan un triple filtro social que el sistema les impone para obtener su estatus: una selección social general, una selección patriarcal, una selección en cuanto a pioneras.»¹⁷ Elits discriminades,¹⁸ elits hiperseleccionades.

Cèlia Amorós destaca que el feminisme és una teoria crítica, que pretén «fer veure», clarificar els anhels d'una època. Fer percebre la gran injustícia en la distribució del poder entre els gèneres, útil per entendre, així mateix, la naturalesa del poder i la seva vertebració a partir de l'hegemonia de la masculinitat.

La renovació en els diputades al Parlament de Catalunya i una menor permanència en els escons que els homes indiquen trets discriminatoris en les

16 GARCIA DE LEÓN, M. Antonia; *Herederas y heridas. Sobre las élites profesionales femeninas*. Madrid: Cátedra, 2002.

17 Ibidem, p. 271.

18 GARCIA DE LEÓN, M. Antonia; *Elites discriminadas. Sobre el poder de las mujeres*. Barcelona: Anthropos, 1994. PASTOR YUSTE, Raquel; *Genero, élites políticas y representación parlamentaria en España*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2011. CÈLIA AMORÓS; «Las élites profesionales femeninas» a *Claves de Razón Práctica*, núm. 143 (juny 2004), pp. 66-69.

trajectòries polítiques, fet que també es corrobora en l'estudi sobre regidores i alcaldesses a Catalunya, i en general en la propopografia comparada.

Els estudis sobre la política de les dones tendeixen a destacar com en l'exercici del poder es produeixen, alternativament, mecanismes de dissuasió que resumiríem en l'actitud del convers, de l'abella reina o del becari desclassat. Hi proliferen lògiques d'aculturació com sobrecàrrega d'identitat en una pràctica vertebrada per l'hegemonia de la masculinitat on les poques dones que hi accedeixen ho fan per vies d'interinatge. Bourdieu ho expressa així: «Generalmente, el acceso al poder, sea cual sea, coloca a las mujeres en situación de *double bind*: si actúan igual que los hombres se exponen a perder los atributos obligados de la «feminidad» y ponen en cuestión el derecho natural de los hombres a las posiciones de poder; si actúan como mujeres parecen incapaces e inadaptadas a la situación. Estas expectativas contradictorias no hacen más que tomar el relevo de aquellas a las cuales estan estructuralmente expuestas en tanto que objetos ofrecidos en el mercado de los bienes simbólicos, invitadas a la vez a hacer cualquier cosa para gustar y seducir y obligadas a rechazar las maniobras de seducción que esta especie de sumisión perjudicial al veredicto de la mirada masculina.»¹⁹

Massa sovint, encara, la recerca en ciències socials bandeja la variable gènere en l'anàlisi científica. Ja fa tres dècades que els estudis sobre les dones han procedit a una clarificació de les fronteres entre l'enfocament acadèmic i l'aproximació ideològica. El feminisme ha revisat la metodologia de les ciències socials i ha suggerit la necessitat d'un major ús de tècniques qualitatives, ha posat en evidència el biaix sexista dels estudis, ha rescatat les aportacions femenines tradicionalment invisibilitzades o ha qüestionat la validesa de conceptes presentats com a universals²⁰ sabent que les dones han estat històricament subordinades al poder i interessos masculins en base a la divisió sexual del treball en moltes esferes de la vida. Un fenomen que en l'àmbit del món desenvolupat del nord ha canviat al llarg del segle XX en això que denominem

19 BOURDIEU, Pierre, ob. cit., p.12. Vegeu així mateix Enrique GIL CALVO; *Medias miradas. Un análisis cultural de la imagen femenina*. Barcelona: Anagrama, 2000.

20 URIARTE, Edurne i ELIZONDO, Arantxa; *Mujeres en política: análisis y práctica*. Barcelona: Ariel, 1997. GARCIA DE LEON, M. Antonia; *Elites discriminadas (sobre el poder de las mujeres)*. Barcelona: Anthropos, 1994. HEING, Ruth; *Women and political power: Europe since 1945*. London i New York: Routledge, 2001. BALLARIN, Pilar (Dir.); *Las mujeres en Europa: convergencias y diversidades*. Granada: Universidad, 2000. DDAA; *Las mujeres y el poder: representaciones y prácticas de vida*. Madrid: Asociación cultural Al-Mudayna, 2000. ASTELARRA, Judith; *Las mujeres podemos: otra visión política*. Barcelona: Icaria, 1986. *Participación política de las mujeres*. Madrid: Siglo XXI i Centro de Investigaciones Sociológicas, 1990. BOFILL, Mireia i OTERO, Montserrat; *La política de las mujeres dins DDAA; Participando en la red*. Barcelona: Icaria, 2001.

la «revolució silenciosa de les dones»²¹, si bé amb persistència de les diferències en l'accés al poder. Un concepte molt emprat en estudis sociològics, politològics o historiogràfics és el de *gender gap* o distància de gènere, d'arrel anglosaxona, que es refereix a les diferències en les pautes de participació o de cultura política en funció dels sexes de les persones.

Gènere i política

La presència de les diputades en els parlaments constitueix un bon indicador de la penetració de les dones en posicions d'elit política. Els estudis comparats indiquen que la presència femenina és més lenta en l'executiu i menor a nivell municipal. La recerca ha aprofundit en els processos de reclutament de les elits, les diferències en el lideratge en funció del gènere i la prosopografia de les elits. L'anàlisi de les polítiques públiques i del paper del feminisme institucional mitjançant organismes públics d'impuls a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones constitueixen dimensions encara per estudiar a Catalunya.²²

Les raons que avalen la inclusió de les dones en la política són diverses. La perspectiva racionalista sosté que és una condició per al bon funcionament democràtic que persegueix ampliar i aprofundir la igualtat entre les persones, segons això constitueix un índex d'aprofundiment i qualitat de la democràcia. Les teories sobre la representació sostenen que les dones han d'accedir a llocs institucionals per defensar els interessos específics del col·lectiu femení i per a la seva aportació positiva a la política ja que els factors biològics com socials conformen unes habilitats específiques que configuren una cultura política diferent més consensual, dialogant, més pacífica i centrada en l'ésser humà, d'aquí que la seva inclusió hauria de millorar qualitativament la pràctica del poder polític.

Els estudis centrats en les diferències entre homes i dones en el comportament polític consideren que el gènere és una variable de diferenciació social encara que no sigui ni la única ni potser la més important. Afecta un conjunt de factors: culturals en base a les pautes de socialització, situacionals, és a dir

21 ANDERSON BONNNI S. i ZINSSER, Judith P.; *Historia de las mujeres: una historia propia*. Barcelona: Crítica, 1991. vol.1.2, pp.379-489. CASTELLS, Manuel; *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. El Poder de la Identidad*. Madrid: Alianza, 1998. vol. 2, pp. 159-270. ELEY, George; *Un mundo que ganar. Historia de la izquierda en Europa, 1850-2000*. Barcelona: Crítica, 2003, pp. 187-203, 363-380. FONTANA, Josep; *La història dels homes*. Barcelona: Crítica, 2000, pp. 322-333. HOBBSBAWM, Eric; *Historia del siglo XX*. Barcelona: Crítica, 1995, pp. 322-345, 547. THEBAUD, Françoise; *Historia de las mujeres. El siglo XX*. Madrid: Taurus, 1993. vol. 5. CASTELLS, Manuel i SUBIRATS, Marina; *Hombres y mujeres ¿Un amor imposible?* Madrid: Alianza, 2007.

22 ANGUERA, Pere i DUCH, Montserrat; *Los gobiernos de la Generalitat. De Macià a Maragall*. Madrid: Síntesis, 2008.

ocupacionals, familiars i estructurals com el nivell educatiu, l'accés a la informació, l'activitat professional o el nivell d'ingressos. La sociologia política ha comprovat tant en el comportament electoral com en la ubicació ideològica i el nivell d'afiliació una tendència a la desaparició de les diferències. Si bé la distància de gènere tendeix a reduir-se encara persisteix, en bona part perquè entre les dones s'hi troben més persones que acumulen atributs susceptibles d'afavorir el desinterès pels afers públics: més dones velles, més dones amb un baix nivell d'estudis i fora del mercat laboral. Els estudis sobre la presència de les dones en les elits polítiques²³ conclouen que encara n'hi ha molt poques en llocs destacats en els àmbits de decisió política. La menor presència comparativa s'explica pels factors que influeixen en les oportunitats que tenen les dones d'ésser reclutades, fet que es troba en les fases prèvies a l'elecció ja sigui en la decisió individual d'integrar-se en la vida política com en la selecció i nominació de candidates pels partits²⁴ a més dels condicionants del sistema electoral.²⁵

Altres recerques se centren en el lideratge de les dones, en el seu impacte en l'activitat institucional: hi ha una veu diferent de les dones? Sembla que està corroborat que les polítiques tenen diferents concepcions i comportaments sobre el denominat «bloc de gènere»: violència, pau, benestar social, educació i medi ambient.

Els estudis coincideixen que la pertinença al propi partit és un factor més influent que la variable gènere. Per això prima la lleialtat al partit i el fet que les dones se senten en major mesura representants de la seva ideologia que del col·lectiu de les dones, cosa que no impedeix que puguin trobar un clima de suport entre elles al marge de l'afiliació partidària quan comparteixen la percepció d'actuar en un entorn hostil.

La ciència política a partir d'estudis qualitius i entrevistes en profunditat, com el que presenta Neus Baena en aquest llibre, ratifica l'existència d'una «síndrome de feminisme latent» per explicar que la sensibilitat de les regidores

23 UNION INTERPARLAMENTARIA; *Las mujeres y el poder político: encuesta realizada en los 150 parlamentos nacionales existentes al 31 de octubre de 1991*. Madrid: Cortes Generales, 1992. DURAN, M. Angeles (dir.); *Conciliación entre vida familiar y política: informe realizado para las Cortes Generales de España con motivo de la III Conferencia de Comisiones Parlamentarias de Igualdad de Oportunidades entre las mujeres y los hombres de los Estados miembros de la Unión Europea y del Parlamento Europeo*. Madrid: Cortes Generales, 2000.

24 LOVENDUSKI, Joni i NORRIS, Pipa; *Gender and party politics*. London: Sage, 1993. GENOVESE, Michael; *Mujeres líderes en política: modelos y prospectiva*. Madrid: Narcea, 1997. UNION INTERPARLAMENTARIA. *Plan de acción para corregir los actuales desequilibrios en la participación de los hombres y de las mujeres en la vida política: adoptado por el Consejo Interparlamentario*. Ginebra: Unión Interparlamentaria, 1994.

25 ARANDA ALVAREZ, Elvira; *Cuota de mujeres y régimen electoral*. Madrid: Dykinson, 2001. SEVILLA MERINO, Julia; «Ley electoral y acción positiva» dins Francesc PAU i VALL (Coord); ASOCIACION ESPAÑOLA DE LETRADOS DE PARLAMENTOS; *Parlamento y sistema electoral*. Pamplona: Aranzadi, 1999. AUBET J. M.; *Ciudadanía y representatividad. Los sistemas electorales en Europa*. Barcelona: Bellaterra, 2000.

a les reivindicacions de les dones no es fa explícita per la por a ser acusades d'estar preocupades només per aquests temes i a ser considerades feministes amb el sentit pejoratiu que conté sovint aquesta denominació. Tot i això trobem una relació directa entre la presència institucional de les dones i els debats i les resolucions favorables a les mesures d'igualtat entre els sexes en el conjunt d'Europa.

Democràcia paritària?

Les mesures de promoció de les dones suposen el reconeixement del problema de seva infrarepresentació com de la importància política d'aquestes absències i presències desiguals. Les estratègies són de tres tipus: retòriques (acceptació de les demandes de les dones a nivell de discurs i reconeixement públic de la importància d'incrementar la seva presència política); acció positiva (animar les dones a participar mitjançant formació i organització específica) i estratègies de discriminació positiva que es basen a assegurar la presència mínima per a les dones, mitjançant les quotes. Tot i que els partits conservadors bandegen l'adopció de quotes i defensen la lliure competència en el procés de selecció de candidatures i de càrrecs interns, s'hi resisteixen per considerar-les incompatibles amb el principi d'igualtat, a vegades sembla que hi tenen més dones que les formacions d'esquerra i això s'explica per la projecció pública que cada partit atorga a les seves figures femenines.

Els estudis comparats sobre la carrera política i el gènere indiquen que les reivindicacions de les dones i les estratègies emprades estan influïdes pel tipus de partit. Tots els partits tenen procediments de presa de decisió que consisteixen en regles formals i en pràctiques i costums informals que reflecteixen l'entorn del partit com els models de gestió del conflicte intern, els seus objectius i la seva ideologia. L'oposició més intensa en el partit s'esdevindrà en formular la inevitable petició d'incrementar la presència de les dones en els parlament estatals. Hi ha tradicions diferents en les societats europees. A Irlanda el «factor vídua» o als Països Baixos i al PCI italià una llarga carrera política és la millor qualificació per esdevenir parlamentària. L'èmfasi en l'experiència local hauria d'afavorir les dones, cosa que passa a Suèci, on hi ha la més alta proporció de dones legisladores del món democràtic, mentre que a França l'exclusió de les dones en les polítiques locals explicaria la seva absència en el Parlament. La introducció de quotes pot canviar les regles de joc, sembla que en el partit

socialdemòcrata alemany va comportar un canvi en la trajectòria política: les quotes van ampliar les rutes d'accés i van incrementar considerablement el nombre de dones elegibles.

El model organitzatiu dels partits és una altra variable a considerar. L'experiència comparada indica que hi ha dificultats per a la promoció de les dones, ja sigui en organitzacions febles i descentralitzades com en les de tipus federal. L'estructura té un considerable impacte en la capacitat del seu lideratge per influir en la composició de les candidatures. Els centralitzats, amb burocràcies relativament extenses per reclutar, desenvolupar i donar suport als polítics professionals, poden afavorir el compliment del «consens per la paritat» adoptat en els congressos, com ha succeït en els partits socialistes i socialdemòcrates europeus. A Itàlia, amb partits amb estructures de negociació febles, el nucli de l'elit controla el procés. La quantitat de poder local varia en funció del tipus de sistema electoral i de la força del partit. Per això els partits minoritaris, amb menors perspectives d'èxit electoral, s'orienten arreu amb més probabilitats de proposar dones candidates, cosa que tampoc no és un indicador fiable que vulguin més dones al poder, i tendeixen a proposar més candidats atípics perquè disposen d'una possibilitat limitada de candidats.

A la dècada dels noranta del segle passat hi hagué un nou tema en l'agenda política, una demanda innovadora a partir d'un seminari del Consell d'Europa sobre la «democràcia paritària» que va posar en evidència la feble participació de les dones en política en la major part dels països europeus, a excepció dels països nòrdics. La feminització de l'esfera política, considerada pels partidaris de la paritat com una de les condicions de la renovació de la democràcia, apareix prou modesta. Per contra, romanen els bastions masculins en tots els nivells del sistema polític. Un escenari de feminització progressiva de la política requereix molt de temps, i en qualsevol cas replantejar la legislació electoral, expressió d'una real voluntat política; més enllà de la retòrica igualitarista i l'empoderament de les dones cal revisar el contracte social de gènere.²⁶

Les trajectòries polítiques d'homes i dones són diferents. És diferent la relació general amb la política (grau d'interès, coneixement i confiança), la relació concreta en activitats (participació en actes, afiliació, vot), la inserció en els mecanismes de partit a un nivell superior al de militància (acceptació de

26 CASTELLS, Manuel i SUBIRATS, Marina; *Hombres y mujeres. ¿Un amor imposible?* Madrid: Alianza, 2007. DUCH, Montserrat; Taula rodona a *III Congreso Nacional para racionalizar los horarios españoles*. Madrid: Asociación ANHOE, 2009, pp.115-119, 137-138. «Nou contracte social» dins *Els treballs i els dies*. Reus: Fundació Josep Recasens Mercadé, 2003, pp. 25-60.

responsabilitats, càrrecs), la conversió en «alliberats» o professionals dedicats a temps complet a l'activitat política, i el perfil de la «carrera» política també. Es evident la pervivència del *gender gap* pel que fa a accés, permanència, ascens, mobilitat entre posicions o abandonament per voluntat pròpia o exclusió orgànica.

Els estudis sobre distància de gènere i trajectòries divergents remetent sovint a les dificultats de compatibilització entre família i vida política, problemes de conciliació que van més enllà d'un assumpte personal. Coincideixo amb M. Ángeles Duran: «Es importante el logro de una «masa» de mujeres en condiciones similares, para que deje de ser un problema personal o privado y se convierta en una cuestión organizativa y política»²⁷. Tanmateix no fugim d'estudi Dina Volou quan afirma que «muy pocas mujeres llegan al punto en que tienen que enfrentarse con problemas de conciliación. El camino de muchas otras, activas en política, se bloquea mucho antes de que tengan que resolver dificultades de este tipo, debido a los sistemas de reclutamiento y selección con que operan los partidos.»²⁸

En una perspectiva que sento pròpia com és el pensament crític caldria plantejar-se si la crisi que viuen les democràcies parlamentàries a l'Europa actual no està a la base de les reformes electorals que molts països han endegat per tal d'incrementar la seva legitimitat mitjançant la presència de les dones a les institucions. Resultant del moviment feminista de la segona onada com el feminisme institucional? Quelcom que no seria altrament sinó el reconeixement social de la diferència sexual. I això, seguint Bauman²⁹ per finalitats instrumentals, ja que en la societat líquida d'individus la humiliació és la varietat més verinosa i implacable de ressentiment; la causa més comuna de conflicte, de dissidència, rebel·lió o sed de venjança; la negació del reconeixement ha substituït, segons afirma el sociòleg polonès, l'explotació o la discriminació, ja que si la humiliació és tan vella com la sociabilitat humana ara és processada com un cop a l'autoestima. És per això que cal apel·lar a l'ètica de la justícia (positiva, universal, neutra) que s'ha fonamentat històricament en l'exclusió de les dones dels drets formals tot enfatitzant l'ètica de la cura que remet al contracte sexual i a les concretes, i canviants, relacions socials de gènere.

27 DURAN, M. Angeles; «Conciliación entre vida familiar y política» a *Informe a la Comisión Congreso-Senado de los derechos de la mujer. Red de comisiones parlamentarias para la igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres de los estados miembros de la Unión Europea del Parlamento Europeo*(1999), pp. 20.

28 Ibidem, p.19. FUENTE, M.; *Repensar les polítiques de gènere des de l'àmbit local*. Barcelona: ICPS, 2005, p. 108. PABLOS ESCOLAR, Laura; *El Estado de Bienestar desde la perspectiva de género*. Madrid: Alianza, 2000.

29 BAUMAN, Zygmunt ; *A Arte da Vida*. Rio de Janeiro: Zahar, 2009, p. 120.

La naturalització de les diferències en les actituds, perfils de personalitat i tasques en l'esfera pública, que va fonamentar el discurs de la domesticitat congruent amb el capitalisme de producció, ha persistit fins els nostres dies ja que els resultats de la recerca sobre *Dones i representació política a Catalunya* que presentem mostren com les dones s'impliquen, es deixen seduir per participar en un espai que senten impropï enmig d'una concepció de la igualtat individualista i apolítica que enmascara o minimitza la desigualtat per raó de classe i de gènere. Moltes dones avui, encara, també en els moviments socials,³⁰ proven d'ignorar la tesi de Michael Foucault sobre l'estreta vinculació del subjecte amb el poder, de la resistència a un poder repressor que, al mateix temps, és el que les constitueix com a subjecte.³¹ I és aquesta la tesi que voldria formular: les dones polítiques palesen un cert rebuig al feminisme en entendre que la seva existència legitima unes desigualtats ja superades amb la contradicció de trobar-se i actuar en uns espais públics que «no els pertoquen», senten potser més que no raonen que transgredeixen amb la seva pràctica els imperatius de gènere que les allunyen del protagonisme públic; per això desenvolupen actituds de refús o de rebuig del focus del protagonisme públic, quelcom que les portarà vers la invisibilitat i la substitució «per una altra dona», ja que mentre els homes són considerats «iguals», les dones, en canvi, eren i encara són «idèntiques», una reflexió que ens portaria al concepte d'hegemonia cultural de Gramsci o a la teoria de la dominació simbòlica de Bourdieu. La projecció que els atorga l'estatus assolit i les funcions assignades tanquen el cercle i per això les imatges en els *mass media*, malgrat l'increment de dones a l'àgora, continua essent majoritàriament uniforme i uniformada amb jaquetes i corbates.

Tanmateix, altres dones en l'activisme social o en la política institucional han estat capaces de construir un marc de significat que ha permès inserir les seves trajectòries en un nou espai de relacions humanes, d'aprenentatge i d'auto-superació, d'empoderament, àdhuc com a oportunitat de renegociació de les responsabilitats domèstiques. Altres hi han adquirit una perspectiva crítica o han canviat les seves actituds i formes de veure i viure la política, com hem pogut observar en les entrevistes a la vintena de càrrecs locals que aquesta recerca

30 ALFAMA, Eva i MIRÓ, Neus; *Dones en moviment: Una anàlisi de la lluita en defensa de l'Ebre*. Barcelona: Cossetània, 2005. «Gènere i moviments socials: una mirada a la participació de les dones a la Plataforma en Defensa de l'Ebre» consultable a <http://igop.uab.es/novetats/index.html>. BORDERÍAS, Cristina i RENOM, Mercè (eds.); *Dones en moviment(s)*. Barcelona: Icaria, 2008, pp. 101-164. TILLY, Charles; *Los movimientos sociales (1768-2008)*. Barcelona: Crítica, 2009. NASH, Mary; *Mujeres en el mundo. Historia, retos i movimiento*. Madrid: Alianza, 2004, pp. 159-230.

31 RIOT SARCEY, Michele; *Las ausentes de «lo político»: mujeres y ciudadanía femenina en la historia* dins FRANCO RUBIO, Gloria i GOÑI, Ana Iriarte (eds); *Nuevas rutas para Clío. El impacto de las teóricas francesas en la historiografía feminista española*. Barcelona: Icaria, 2009, pp.191-195.

sobre *Dones i representació política a la Catalunya* ha fet possible; quelcom que complementa i clarifica la contundència de les estadístiques sobre l'abast de la minsa participació de les dones en la política institucional catalana en els darrers trenta anys d'autogovern.